

Mede-zuster, spiritueel ijkpunt en rolmodel: Clara door de ogen van een protestantse praktisch-theoloog en dominee

Inleiding

Ter inleiding eerst enkele woorden over hoe het zo gekomen is dat ik hier vanmiddag sta om een verhaal te houden over Clara van Assisi.

Als via enkele omwegen mij de vraag van zr Angela bereikt of ik een bijdrage wil leveren aan dit symposium, ben ik in eerste instantie vooral verbaasd.

Want wat heeft een protestantse theoloog en dominee toe te voegen aan een symposium over de heilige Clara van Assisi, in een gezelschap dat bovendien in hoge mate met haar vertrouwd is en voortbouwt op meer dan 500 jaar levenservaring met haar leefmodel, waarvan 300 hier in Megen?

De door zr Angela aan mij toegestuurde publicatie over Clara van Assisi (2015) - bedoeld als aanmoediging en achtergrond bij het onderwerp van dit symposium - hielp niet direct om mijn initiële schroom te overwinnen.

Nu keek ik niet alleen op tegen een berg van honderden jaren ervaring. Maar staarde mij vanaf mijn bureau ook nog eens een lijvige, historisch-wetenschappelijke publicatie aan, met daarin opgenomen ongeveer alles wat je kunt en wilt weten over het leven van Clara, haar spiritualiteit en visie op gemeenschapsleven én een vertaling van alle mogelijke bronnen die daarover te vinden zijn. Ik bedoel maar....

Omdat ik nét genoeg van het kloosterleven wist om te weten dat je een verzoek van een abdis met goed fatsoen niet zomaar naast je neer kunt leggen, en ik stiekem toch wel geïntrigeerd raakte door de figuur van Clara en het leven waartoe zij - getuige de website en de youtube-filmpjes - tot op de dag van vandaag haar zusters in Megen inspireert, besloot ik de stoute schoenen aan te trekken en een wedervraag te stellen.

Wat nou, stelde ik zr Angela voor, als ik 24 uur bij haar en haar zusters door zou brengen om van dichtbij kennis te maken met hun op Clara gebaseerde spiritualiteit en manier van leven. En dan vervolgens mede gebaseerd op die ervaring een bijdrage zou schrijven voor dit symposium.

Na enig overleg – het was midden in de periode van nog relatief strenge corona-maatregelen en er werd in het klooster geheel begrijpelijk terughoudend omgegaan met gastenontvangst – ontving ik per mail een positieve reactie: ik was bij hoge uitzondering en onder een aantal voorwaarden van harte welkom om als gast 24 uur in het klooster Sint-Josephsberg te verblijven en met een aantal zusters persoonlijk kennis te maken. En zo geschiedde.

Ik weet niet wat ik had gedaan als een bezoek er wat de zusters betreft niet in gezeten had. Wat ik wel weet, is dat het feit dat ik ondanks de corona-omstandigheden welkom was en het mij liefdevol gegund werd tijd en ruimte in te nemen, bij mij onverwacht een gevoelige snaar raakte.

Achtergrond

Voordat ik inzoom op die gevoelige snaar, en waarom die nou tijdens het bezoek aan de Sint-Josephsberg geraakt werd, iets meer over mijn achtergrond.

Als praktisch-theoloog aan de Protestantse Theologische Universiteit en dominee en pastor binnen de Protestante Kerk houd ik me sinds een jaar of tien bezig met christelijke leefgemeenschappen.

Gemeenschappen die gevormd worden door christenen, die in meer of minder intensieve mate samen leven, bidden en een vorm van gastvrijheid verlenen. Een gemeenschapsvorm die vooral in de stedelijke context sinds eind jaren '90 met een bescheiden opmars bezig is en met name aantrekkingskracht uitoefent op jonge christenen, twintigers en dertigers, met vaak een orthodox-protestantse achtergrond.

Een generatie die zich aangesproken voelt door de grote maatschappelijke uitdagingen van vandaag, zoals de klimaatcrisis, vreemdelingenproblematiek, groeiende ongelijkheid en segregatie van bevolkingsgroepen. En een generatie die het traditionele kerkelijke leven - gecentreerd rond zondagse vieringen en onderhevig aan vergrijzing en afnemende betrokkenheid - steeds minder als de plek ervaart die inspireert om in de praktijk op deze uitdagingen een antwoord te geven.

Het gemeenschappelijke leven - met gedeelde fysieke ruimten, maaltijden en gebeden - vormt voor de bewoners van deze gemeenschappen de context en inspiratie om duurzaamheid, diaconaat en gastvrijheid handen en voeten te geven. Samen kun en durf je meer. Je scherpt je spiritueel en praktisch aan elkaar, en houdt het langer vol, is hun ervaring.

Wie in zijn/haar dagelijkse leven serieus en praktisch iets wil met en vanuit christelijke spiritualiteit heeft, helemaal - zo weten we uit sociologisch onderzoek - in een onzekere en tijden, min of meer gelijkgestemde anderen nodig.

Een behoefte die ik persoonlijk herken. Na mijn studententijd woonde ik lange tijd met mijn partner en later gezin in een christelijke leefgemeenschap. Nadat we helaas meer dan ons lief is kennis gemaakt hebben met de achterkant van het gemeenschapsleven en hoe het echt, helemaal mis kan gaan, staan we op dit moment op het punt om samen met een ander gezin een nieuwe, christelijk geïnspireerde gastvrije gemeenschap te beginnen.

En, zo bedenk ik achteraf, misschien is dát wel de gevoelige snaar die het gastvrije onthaal hier in Megen bij mij heeft geraakt. Namelijk de herkenning van het verlangen om against the odds, tegen verwachtingspatronen in en tegelijk heel gewoon in het alledaagse leven met anderen Christus na te willen volgen en open te staan voor wat en wie de Geest op je pad brengt.

En op jullie pad kwam dus geval een protestantse theoloog en dominee, die naast haar professionele achtergrond, ook zelf de roep ervaart van een eenvoudig leven in gemeenschap, met een extra bed en een grote tafel voor genode en onverwachte gasten.

Clara in protestants praktisch-theologisch perspectief

Na deze ontboezeming over mijn initiële schroom om aan dit symposium over Clara een bijdrage te leveren en dit inkijkje in mijn achtergrond, ervaring en ook persoonlijke verlangens ten aanzien van gemeenschapsleven, kan ik zo langzamerhand de beantwoording van de vraag wat ik dan wél aan een symposium over Clara bij te dragen heb, niet meer uit de weg gaan.

Als praktisch-theoloog ben ik allereerst nieuwsgierig naar wat gelovige mensen beweegt om te leven zoals ze leven, wat ze als gemeenschappelijke identiteit ervaren, welke rol spiritualiteit daarin speelt en wat hen helpt om het in de weerbarstigheid van het alledaagse leven met elkaar uit te houden.

Tijdens die bewuste 24 uur heb ik vanuit dat perspectief een aantal van jullie het spreekwoordelijke hemd van het lijf gevraagd over je motivatie voor deze manier van leven, hoe je het met elkaar volhoudt en wat de grootste uitdaging richting de toekomst is. Dat leverde open en eerlijke gesprekken op over niet alleen roeping, het persoonlijk geraakt zijn en de onweerstaanbare aantrekkingskracht van het kloosterleven. Maar ook over het dagelijkse leven met zijn ups en downs en onderlinge gedoetjes, de onvermijdelijke generatieverschillen en de niet geringe opdracht die er richting de toekomst ligt om de exploitatie van het klooster gezond te houden, nieuwe vormen van gastvrijheid te ontwikkelen en samenwerkingspartners te vinden.

Terugkijkend ontdekte ik dat Clara steeds tussen de regels door van onze ontmoetingen en gesprekken rond deze vragen aanwezig was. En dat de Clara die ik door mijn ogen onder jullie gezien zien heb, wel eens mijn bijdrage aan het symposium van vandaag zou kunnen zijn.

Als ik het moet samenvatten verscheen Clara tijdens onze gesprekken en ontmoetingen voor mij in – kan het ook anders gezien mijn protestantse inborst – drie gedaanten: als medezuster, als spiritueel ijkpunt en als rolmodel. Graag maak ik van de gelegenheid gebruik om deze drie gestalten van Clara iets meer reliëf te geven.

Clara als medezuster

Allereerst Clara in de voor mij onverwacht intieme en ook wat jaloersmakende gedaante van *medezuster*. In mijn hoofd – denk weer even aan dat lijvige boek dat mij vanaf mijn bureau aanstaarde en waar ik me dapper doorheen probeerde te worstelen – was Clara van Assisi in de weken voor mijn bezoek uitgegroeid tot een binnen de perken van haar tijd en cultuur invloedrijke, eigenzinnige en voorbeeldige gelovige; de eerste vrouw met een pauselijk goedgekeurde leefregel en met (dus) een ongetwijfeld uitstekend strategisch inzicht in de kerkelijke en wereldlijke machtsverhoudingen; moeder van alle Clarissen over de hele wereld.

Maar in gesprek met jullie over wat je motiveert, waar je mee worstelt en wat jullie grootste uitdagingen zijn, verschijnt Clara voor alles als iemand dichtbij, die je inspireert en energie geeft, een vrouw van wie je een zusje wilt zijn, die in de basis hetzelfde leven leefde als jij in Megen anno 2021.

Zonder iets af te willen doen aan haar heiligheid die we vandaag ook vieren, lijkt me dit een belangrijke kwaliteit: dat zusterschap is wat jullie met Clara verbindt. Je bent kopie, noch blinde navolger van Clara. Nee, je herkent je in haar manier van leven. Die heb je je eigen gemaakt, passend bij jou en de context van deze plek en onze tijd. Dat Clara voor alles jullie mede-zuster is impliceert - als ik goed naar jullie luister - gelijkwaardigheid, verbinding uit vrijheid en ruimte en respect voor ieders uniciteit in de gemeenschap.

Clara als spiritueel ijkpunt

Dat Clara in onze ontmoetingen allereerst verschijnt in de gedaante van mede-zuster, betekent niet dat ze evengoed de realiteit van het alledaagse zusterschap overstijgt. In onze gesprekken, in de liturgie van het dagelijkse gebed, in de youtube-filmpjes en aan de muren van gemeenschappelijke ruimten en gastenkamers kom ik uitspraken en zinsneden van Clara tegen, die getuigen van een uitzonderlijke geestelijke diepgang en uitnodigen tot meditatieve reflectie.

Voor wie het leefmodel van Clara in haar dagelijkse leven wil volgen, vormen haar geschriften op een nog fundamenteler niveau – en dat is de tweede gedaante die ik hier wil noemen - een *spiritueel ijkpunt*. Met name haar Regel en de persoonlijk getinte brieven aan Agnes van Praag – dochter van de Boheemse koning, die ook al tegen verwachting in kiest voor het religieuze leven en een klooster sticht voor de levenswijze van San Damiano – blijken de basis te hebben gelegd voor een spiritualiteit van het in alle eenvoud navolgen van Christus, luisteren naar het hart en het waarderen van de stilte.

Zo ontdek ik Clara als het spirituele DNA van de Clarissen dat de tijd heeft doorstaan, over grenzen van taal en cultuur verwantschap smeedt en ook voor volgende generaties een ijkpunt vormt om nieuwe wegen zoeken. Of dat nou is via de vegetarische zuster, een voedselbos of online meditatiegroep.

Clara als rolmodel

Die inspiratie, die zich ook uitstrekt naar nieuwe generaties en misschien wel de sleutel vormt tot de vitaliteit van de Clarissen waar bisschop de Korte in de homilie tijdens de dankviering van 4 juli naar verwees, verbind ik aan de derde gedaante waarin ik Clara onder jullie heb ontmoet. En dat is die van wat in het Engels *role model* wordt genoemd, rolmodel voor nieuwe generaties.

Pieter Vos (bijzonder hoogleraar Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht en universitair hoofddocent ethiek van de Protestantse Theologische Universiteit) betoogt (2018) dat rolmodellen – anders dan de gangbare betekenis van het woord, namelijk het door jongeren imiteren van het gedrag van grootheden als sporters, acteurs, youtubers en influencers - alleen pedagogisch relevant zijn als ze zich verhouden tot het gewone, dagelijkse leven en alle ups en downs en onzekerheden die daarbij horen.

Iemand is – met andere woorden - een rolmodel voor mij, omdat zij mij helpt om 'mijzelf te worden' of 'mijn ideale zelf te worden' en in mijn eigen leven en in de rol die ik heb, de waarden en deugden, die door haar belichaamd worden, uit te leven.

Met dit concept in het achterhoofd het is misschien wel de combinatie van *Clara als mede-zuster* – dichtbij, intiem, van vlees en bloed - en *spiritueel ijkpunt* – tijdloos, overstijgend, geestelijk – die maakt dat zij als *rolmodel* voor zo aansprekend is.

Haar radicale keuze voor evangelische armoede en respect voor mens en natuur is aansprekend voor een nieuwe generatie, die – denk aan de jonge protestanten die de christelijke leefgemeenschappen vormen – staat voor enorme maatschappelijke en sociale uitdagingen. Je kunt je voorstellen dat Clara 's doorleefde spiritualiteit van navolging van het eenvoudige voorbeeld van Christus juist voor hen tot de verbeelding spreekt.

Dit gecombineerd met het feit dat zij voor alles *mede-zuster* is, die keuzes maakt die weliswaar radicaal en tegendraads, maar juist vanwege de setting van het gemeenschapsleven niet onvoorstelbaar zijn, maakt haar uitermate geschikt als *rolmodel* voor toekomstige generaties. Niet alleen voor Clarissen, maar ook in algemenere zin voor jonge mensen op zoek naar een christelijk geïnspireerde en geëngageerde manier van leven.

Tot besluit

Zo mondde een mailtje van zr Angela via een aantal dierbare ontmoetingen tijdens 24 uur in Megen, uit in een particuliere ontdekking van Clara als mede-zuster, spiritueel ijkpunt en potentieel rolmodel voor nieuwe generaties.

Ik hoop dat mijn bijdrage aan het gesprek van vandaag over de betekenis van Clara geen sluitstuk, maar een begin is van een voortgezette ontmoeting over en weer tussen nieuwe en oude vormen van christelijk gemeenschapsleven. We hebben meer gemeen dan je op het eerste gezicht zou denken, en gaan elkaar als kleine, maar vitale kernen van christelijk leven in de komende tijd hard nodig hebben.

‘Houd je houvast vast, doe wat je doet en geef niet op’ noteerde ik tijdens mijn verblijf bij jullie uit de Tweede brief van Clara aan Agnes in mijn dagboek. Een spirituele bemoediging om mezelf voor ogen te houden in deze fase in mijn leven, waarin ik regelmatig heen en weer geslingerd word tussen enthousiasme en frustratie, omdat tot op heden concretisering van het verlangen naar gemeenschapsleven uitblijft.

Graag geef ik 'm jullie bij deze viering van meer dan 500 jaar verbonden en 300 jaar hier in Megen mee voor de toekomst. Dat Clara 's woorden ons allemaal, wie we ook zijn, waar we van dromen, op hopen of naar verlangen, mogen inspireren en tot zegen zullen zijn: ‘Houd je houvast vast, doe wat je doet en geef niet op’.

Rosaliene Israël (1977) is als praktisch-theoloog verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit voor een promotieonderzoek naar christelijke leefgemeenschappen, zij is predikant-scriba van de Protestantse Kerk Amsterdam en adviseert en begeleidt individuen en groepen op het gebied van gemeenschapsvorming. Rosaliene woonde meer dan 15 jaar in een oecumenische leefgemeenschap en staat op het punt om samen met haar gezin opnieuw in een leefgemeenschap te gaan wonen.